

منظر شهری مجموعه‌ای از عوامل طبیعی و مصنوع است که تحت تاثیر ویژگی های طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی یک شهر شکل گرفته و یا می‌گیرند. منظر شهری یک از عوامل کیفی و مطلوبیت شهرها، واقعی و عینی بوده و حاصل مشاهده و درک مظاهر گوناگون و ملموس شهر اعم از بناها، فضاها، فعالیت‌ها، صداها، بوها و... هنگام مواجه شهروند با پدیده شهر (در مقیاس‌های مختلف، اعم از دیدن شهر از دور دست یا هنگام قرار گرفتن در شهر و یا حتی استقرار در بناها) است. منظر شهری صرفاً دربر دارنده نمای ساختمان‌ها و عناصر قابل رؤیت نیست؛ بلکه صداها، بوها، انواع عناصر طبیعی و مصنوع، خواه ثابت و خواه متحرک را در بر گرفته و شامل تمام آن چیزهایی است که توسط حواس انسان قابل درک است. در مقاله حاضر ضمن بررسی مفاهیم و معیارهای منظر شهری، در خصوص مدیریت منظر شهری در حوزه وظایف شهرداری‌ها از منظر قانونی بحث می‌شود.

زیباسازی شهری و شهرداری‌ها

شهرداری‌ها به عنوان نهاد محلی و مجری توسعه شهری در کشور، مکلفند از اغتشاشات بصری، درهم ریختگی فضاهای شهری از خیابان‌ها و کوچه‌ها گرفته، تا مبادی ورودی شهرها، از محدوده شهر گرفته تا حریم شهر، از نمای ساختمان‌های شهری گرفته تا تامین فضای سبز شهری، تدابیر خاصی اتخاذ نمایند، این تدابیر از جلوگیری از مخاطرات و بلایای طبیعی تا رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته واقع در معابر شهری و جلوگیری از گذاشتن هر نوع شی در بالکن‌ها و ایوان‌های مشرف به معابر عمومی شهری را شامل می‌شود.

یکی از مشکلات اساسی موجود در شهرها که برنما و سیمای شهری اثر نامطلوب و ناخوشایندی دارد، ساختمان‌های متروکه و نیمه ساخته‌ای است که به عنوان یک معضل اساسی در شهرها خود نمایی می‌کند. به منظور جلوگیری از رها کردن ساختمان‌های نیمه تمام و مدیریت بر ساخت و سازهای شهری و جلوگیری از اتلاف منابع ملی و معطل ماندن بناهای نیمه کاره و نیز کسانی که در میدان‌ها و معابر اصلی شهر اقدام به ساختمان می‌کنند، مالکان املاک و اراضی مکلفند براساس زمان‌بندی قید شده در پروانه ساختمانی اقدام به اتمام بنا نمایند، در غیر اینصورت مشمول جرایم موضوع تبصره (۲) ماده (۲۹) قانون نوسازی و عمران شهری خوانده شود.

«در پروانه‌های ساختمانی که از طرف شهرداری‌ها صادر می‌شود، باید حداکثر مدتی که برای پایان یافتن ساختمان ضروری است قید گردد و کسانی که در میدان‌ها و معابر اصلی شهر اقدام به ساختمان می‌کنند باید ظرف مدت مقرر در پروانه‌ها، ساختمان خود را به اتمام برسانند و در صورتی که تا دو سال بعد از مدتی که برای اتمام بنا در پروانه قید شده باز هم ناتمام بگذارند عوارض مقرر در این قانون به دو برابر افزایش یافته و از آن به بعد نیز اگر ساختمان همچنان ناتمام باقی بماند، برای هر دو سالی که بگذرد عوارض به دو برابر مآخذ دو سال قبل افزایش خواهد یافت تا به ۴ درصد در سال بالغ گردد».

از طرفی اتخاذ تدابیر لازم برای حفظ شهر از خطر سیل و آتش سوزی، جلوگیری از خطر ریزش بناها و دیوارهای شکسته و خطرناک واقع در اماکن عمومی و خصوصی، که مخل زیبایی شهر است از وظایف شهرداری‌ها تعریف شده است. بعلاوه امروزه یکی از معضلات اساسی شهرها اغتشاشات بصری ناشی از گذاشتن انواع و اقسام اشیاء در بالکن‌ها و ایوان‌های مشرف بر معابر عمومی است، که جلوگیری از آنها در حیطه وظایف شهرداری‌ها است.

اتخاذ تدابیر موثر و اقدام لازم برای حفظ شهر از خطر سیل و حریق و همچنین رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و خطرناک واقع در معابر عمومی و کوچه‌ها و اماکن عمومی و دالان‌های عمومی و خصوصی و پرکردن و پوشاندن چاه‌ها و چاله‌های واقع در معابر و جلوگیری از گذاشتن هر نوع اشیا در بالکن‌ها و ایوان‌های مشرف و مجاور به معابر عمومی که افتادن آنها موجب خطر برای عابرین است و جلوگیری از ناودان‌ها و دودکش‌های ساختمان‌ها که باعث زحمت و خسارت ساکنین شهرها باشد .

در کلیه موارد مربوط به رفع خطر از بناها و غیره و رفع مزاحمت‌های مندرج در ماده فوق شهرداری پس از کسب نظر مامور فنی خود به مالکین یا صاحبان اماکن یا صاحبان ادوات منصوب، ابلاغ مهلت‌دار متناسبی صادر می‌نماید و اگر دستور شهرداری در مهلت معین به موقع اجرا گذاشته نشود، شهرداری راسا با مراقبت مامورین خود اقدام به رفع خطر یا مزاحمت خواهد نمود و هزینه مصروف را به اضافه صدی پانزده خسارت از طرف دریافت خواهد کرد. مقررات فوق شامل کلیه اماکن عمومی مانند سینماها، گرمابه‌ها، مهمانخانه‌ها، دکاکین، قهوه‌خانه‌ها، کافه رستوران‌ها، پاساژها و امثال آن که محل رفت و آمد مراجعه عمومی است نیز می‌باشد .

یکی دیگر از مسایلی که در زیباسازی شهر و بهبود سیمای شهری بسیار تاثیرگذار است، استفاده از مصالح و ابزار مناسب و با کیفیت در ساخت فضاهای شهری است، این ابزار که به عنوان تجهیزات و مبلمان شهری از آنها نام برده می‌شود، از لوحه‌های مربوط به نام گذاری معابر شهری گرفته تا جدول گذاری طرفین خیابان‌ها و کوچه‌ها و نصب تابلوهای الصاق اعلانات و تجهیز فضاهای شهری به مبلمان مناسب از جمله وظایف شهرداری‌ها تعریف شده است، لذا ضرورت دارد شهرداری‌ها برای این منظور با بهره‌گیری از دانش متخصصین و فنآوری‌های نوین ضمن طراحی مناسب در خصوص مکان یابی نصب و وضع ضوابط مناسب برای نصب آنها اقدام نمایند، تا از نظر بصری، فضاهای شهری دستخوش نابسامانی و اغتشاش نشوند .

ساختن خیابان‌ها و آسفالت کردن سواره‌روها و پیاده‌روهای معابر و کوچه‌های عمومی و انهار و جدول‌های طرفین از سنگ، آسفالت و امثال آن به هزینه شهرداری هر محل .

وضع مقررات خاصی برای نام گذاری معابر و نصب لوحه نام آنها و شماره گذاری اماکن و نصب تابلوی الصاق اعلانات و برداشتن و محو کردن آگهی‌ها از محل‌های غیر مجاز و هر گونه اقداماتی که در حفظ نظافت و زیبایی شهر موثر باشند .

یکی از اغتشاشات بصری موجود در شهرهای ایران، نصب و الصاق انواع آگهی‌های تبلیغاتی است که بر سیمای شهری و نماهای ساختمان‌های شهری چهره‌ای نازیبا ایجاد می‌کند و نهاد متولی این امر شهرداری‌ها هستند که علاوه بر وظیفه جلوگیری از نصب و الصاق آنها مکلفند محل‌هایی را در نقاط مختلف شهر مشخص نمایند تا شهروندان از این محل‌ها برای نصب آگهی‌های خود استفاده نمایند

نوشتن هر نوع مطلبی یا الصاق هر نوشته‌ای بر روی دیوارهای شهر که مخالف مقررات انجمن شهر باشد ممنوع است، مگر در محل‌هایی که شهرداری برای نصب و الصاق اعلانات معین می‌کند و در این محل‌ها فقط باید به نصب و الصاق آگهی اکتفا کرد و نوشتن روی آن نیز ممنوع است متخلف علاوه بر تادیه خسارت مالکین به پرداخت پانصد تا یک هزار ریال جریمه محکوم خواهد شد .

نسبت به زمین یا بناهای مخروبه و غیر مناسب با وضع محل و یا نیمه تمام واقع در محدوده شهر که در خیابان یا کوچه و یا میدان قرار گرفته و منافی با پاکی و پاکیزگی و زیبایی شهر یا موازین شهرسازی باشد شهرداری با تصویب انجمن شهر می‌تواند به مالک اخطار کند، اما ظرف دو ماه به ایجاد نرده یا دیوار و یا مرمت آن، منطبق با نقشه انجمن شهر اقدام کند. اگر مالک مسامحه و یا امتناع کرد، شهرداری می‌تواند به منظور تامین نظر و اجرای طرح مصوب انجمن در زمینه زیبایی و پاکیزگی و شهرسازی هر گونه اقدامی را که لازم بداند معمول و هزینه آن را به اضافه صدی ده از مالک یا متولی و یا متصدی موقوفه دریافت نماید .

امروزه بخش عمده‌ای از اغتشاشات بصری در فضاهای شهری کشور در بخشی از شهر اتفاق می‌افتد که به عنوان بافت فرسوده از آن نام برده می‌شود. این فضاها یکی از معضلات اساسی شهرهای کشور و دغدغه اساسی مدیریت شهری است که بخش اعظم فضاهای شهری ایران را در بر گرفته است، همان طوری که در سطور پیشین بیان شد، گرچه متولی اجرای برنامه‌های توسعه شهری شهرداری‌ها هستند و جایگاه قانونی هم برای این نهاد محلی متصور می‌باشد، ولی به دلیل راهبردهای توسعه‌ای، مرکز گریز طرح‌های توسعه شهری- که اجرای آنها توسط شهرداری‌ها الزام آور است- گسترش بافت‌های فرسوده روز افزون است، مع الوصف در ماده (۱) قانون نوسازی و عمران شهری وظیفه نوسازی شهری بر عهده شهرداری‌ها بوده و این نهاد در چارچوب مفاد ماده (۱۱۱) قانون شهرداری مکلف به تاسیس نهاد تخصصی برای بهسازی نوسازی این فضاها می‌باشد .

«به منظور نوسازی شهرها، شهرداری‌ها می‌توانند از طریق تاسیس موسساتی با سرمایه خود خریداری نمایند و در صورت ... خانه‌ها و مستغلات و اراضی و محلات قدیمی و کهنه شهر را اقتضا برای تجدید ساختمان طبق طرح‌های مصوب شهرداری بفروشند و یا این که راسا اقدام به اجرای طرح‌های ساختمانی نمایند « .

همانطوری که در مقدمه بیان شد، علاوه بر عناصر مصنوع، عناصر طبیعی، خواه ثابت و خواه متحرک و آن چه که توسط حواس انسان قابل درک است نظیر فضای سبز هم از عناصری هستند که در زیبایی شهرها نقش داشته و به عنوان عناصر بصری سیمای شهری از آنها یاد می‌شود، به طوری که قطع درختان یا تخریب فضای سبز شهری باعث برهم خوردن منظر شهری شده و علاوه بر جنبه زیست محیطی، بر سیمای شهری اثر نامطلوب خواهد داشت. شهرداری‌ها به عنوان تنها نهاد مسئول اجرای توسعه شهری متولی نظارت و حفظ و نگهداری از فضای سبز شهری بوده و با مدیریت صحیح علاوه بر جلوگیری از بد منظری در قالب کاشت درختان و فضای سبز می‌توانند باعث بهبود سیمای شهری نیز شوند. به طوری که وظیفه حفظ و گسترش فضای سبز و نظارت بر آن در چارچوب «لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها مصوب ۱۳۵۹ و اصلاحیه سال ۱۳۸۷» بر عهده شهرداری‌ها می‌باشد .

« به منظور حفظ و گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی‌رویه درختان، قطع هر نوع درخت و یا نابودکردن آن به هر طریق در معابر، میدین، بزرگراه‌ها، پارک‌ها، بوستان‌ها، باغات و نیز محل‌هایی که به تشخیص شورای اسلامی شهر، باغ شناخته شوند در محدوده و حریم شهرها بدون اجازه شهرداری و رعایت ضوابط مربوطه ممنوع است . »